Majviva i Skåne

Kjell-Arne Olsson

Bild 1. Majviva *Primula farinosa* växer ymnigt på kalkfuktängen vid Gyetorp. Foto: Torgny Roosvall.

Vissa bilder har lätt för att etsa sig in i minnet. Så skedde en dag i maj 1976 när jag för första gången besökte Gyetorp, en botanisk pärla vid Hanöbukten i nordöstra Skåne. Jag fick den när jag steg upp på stättan över stengärdsgården som tillika är kommungräns mellan Bromölla och Kristianstad. Framför mig låg en rosa matta av tiotusentals blommande majviva *Primula farinosa*, en syn så vacker och hänförande att den fick mig att tappa andan. Det var för övrigt första gången jag såg majviva, som inte var någon växt som fanns i de trakter i västra Skåne jag strövade omkring i när jag började intressera mig för vår vilda flora i början av 1970-talet.

Med sina rödvioletta blommor som sitter i en flock på en bladlös, vitpudrad stjälk är majviva en omisskännlig växt i vår flora. Även undersidan på de rosettställda bladen är täckta av detta vita ”mjöl” som består av små organiska kristaller som majvivan utsöndrar från korta körtelhår; allt för att skydda sig mot fukt och väta (Lagerberg 1939). Och denna anpassning kommer väl till pass då den är en karaktärsart för fuktängar med ett högt pH-värde.

Majviva var en gång en inte alltför ovanlig art som var spridd över en stor del av Skåne (karta 2, Weimarck 1985). Den har varit känd från uppemot 800 lokaler i landskapet och Weimarck betecknade den som tämligen allmän i kalktrakter och sällsynt i urbergsbygder (Weimarck 1963). Under inventeringen för Projekt Skånes Flora 1989–2005 blev den bara noterad från omkring 100 lokaler i 86 inventeringsrutor á 2,5×2,5 kilometer (Tyler m.fl. 2007). Statistiska beräkningar visade att ar-

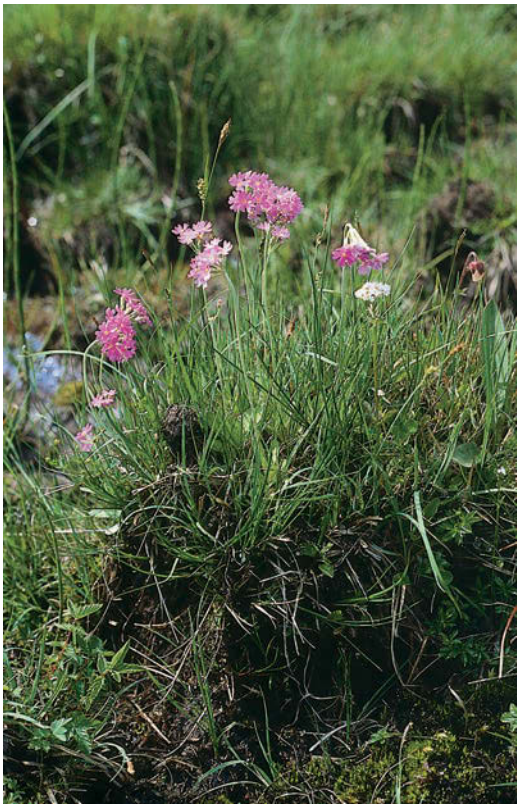

Bild 2. Majviva *Primula farinosa* pryder kalkfuktängen på våren. Foto: Sven Birkedal.

ten förlorat mer än 75% av sina lokaler sedan mitten av 1900-talet. Tillbakagången har varit störst i västra Skåne där mängder av förekomster försvunnet t.ex. i trakten av Söderåsen. På Bjärehalvön och övriga delar av norra Skåne tycks den vara helt borta. I dessa urbergsbygder var majviva troligen starkt knuten till ängar som hävdades genom slåtter.

Den kraftiga tillbakagången för majviva och många andra hävdberoende fuktängsarter, gjorde att LBF beslöt att återinventera alla lokaler som majviva antecknats från under den senaste landskapsinventeringen. Denna inventering genomfördes 2006–2007 och visar tråkigt nog på en fortsatt kräftgång för majviva och dess följearter. På 20 av lokalerna blev majviva inte återfunnen vilket antyder att omkring 20 % av lokalerna gått till spillo under en tioårsperiod. Som en liten tröst rapporterades majviva från 7 lokaler som aldrig blev registrerade under Projekt Skånes Flora. I dessa fall rör det sig knappast om nyetableringar utan om lokaler eller dellokaler som blev förbisedda under inventeringen. Majviva anses vara en art som är långlivad på gamla lokaler men som har mycket svårt att etablera sig på nya. Under de senaste 35 åren har jag sett majviva på många lokaler. Endast på en enda av dessa lokaler tror jag arten nyetablerat sig under senare tid. Det rör det sig om en liten förekomst av majviva utmed kanten av en relativt nygrävd damm i ett grustag vid Norra Åsum söder om Kristianstad.

Under inventeringen av majviva noterades även frekvensen av andra intressanta fuktängsarter. De vanligaste följeväxterna var

Majviva Primula farinosa

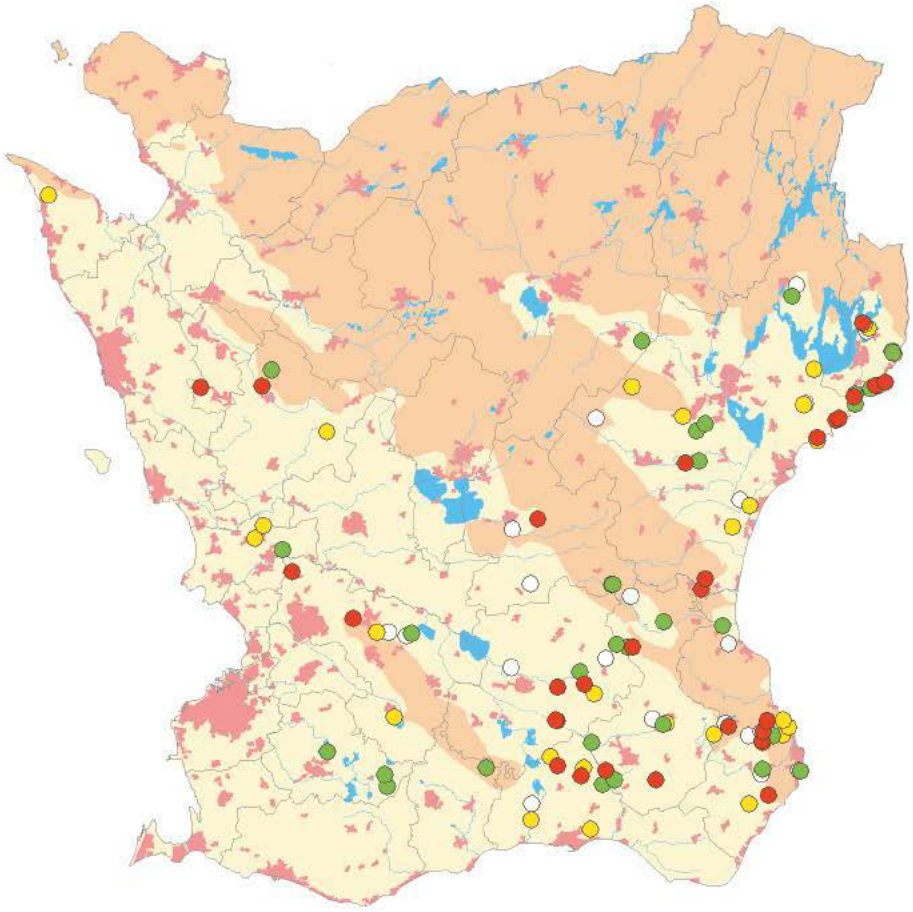
Beskrivning. Majviva är en flerårig ört med basal bladrosett och violetta blommor som sitter i toppställda flockar. Den har smalt tunglika blad som är vitmjöliga på undersidan, och även stjälken är vitmjölig. På alvarmarker kan stjälken ibland vara mycket kort. Majviva blommor i maj–juni med rödtill blekvioletta blommor som är heterostyla, det vill säga att blommorna har korta eller långa stift. Kronan har ett brett bräm med gul mynning, kronpipen är bara hälften så lång som brämets diameter.

Majviva kan förväxlas med den nordliga arten fjällviva (*P. scandinavica*), men den senare har homostyla blommor, det vill säga att alla blommors stift är lika långa. Fjällviva har vanligen färre blommor, samt en kronpip som är lika lång som kronbrämet är brett. De två andra violettblommiga vivorna, smalviva (*P. stricta*) och strandviva (*P. nutans*), har blad som inte är vitmjöliga.

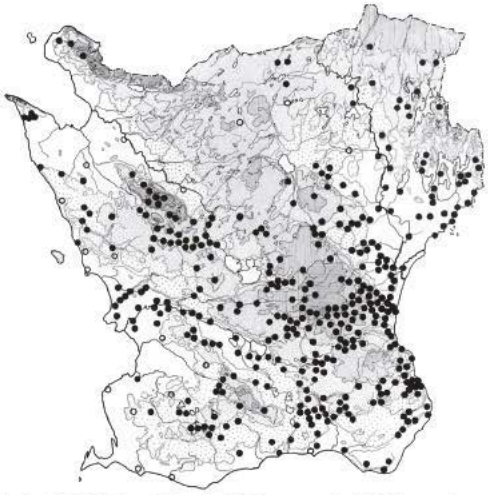
Utbredning. Majviva är den enda av de violettblommiga vivorna (*Primula*) som förekommer i Sydsverige. Den växer på kalkrika fuktängar och stränder. Arten är bara vanlig på Öland och Gotland, men finns sparsamt upp till Jämtland. Genom att arten missgynnas om betet upphör på dess växtplatser har den minskat kraftigt i antal. Första fynduppgift publicerades 1658 i Rudbecks *Catalogus plantarum* (Nordstedt 1920).

Etymologi. Artnamnet *farinosa* kommer av latinets *farina* (mjöl) och syftar på bladens vitmjöliga undersidor.

Ur: Anderberg, A. & Anderberg, A.-L., 2007. Den virtuella floran. >http://linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html<. Naturhistoriska Riksmuseet.

Karta 1. Majviva *Primula farinosa* 1989–2007.
○ = Inte återfunnen 2006–2007.
● = 1–99 individ 2006–2007.
● = 100–999 individ 2006–2007.
● = >1000 individ 2006–2007.

Karta 2. Majviva *Primula farinosa* enligt Weimarck 1985.
Ofyllda ringar fynd före 1923, fyllda ringar 1923–1973.

Tabell 1. Antal exemplar och lokaler för majviva *Primula farinosa* i Skåne 1989–2007.

Antal exemplar 2006–2007.	Antal lokaler	Nya lokaler 2006–2007
0	20	
1–99	29	5
100–999	30	–
>1000	30	2

ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata*, majnycklar *D. majalis*, kärrknipprot *Epipactis palustris*, vildlin *Linum catharticum*, tätört *Pinguicula vulgaris*, rosettjungfrulin *Polygala amarella* och näbbstarr *Carex lipidocarpa*. Även arter som smörbollar *Trollius europaeus*, slåtterblomma *Parnassia palustris*, ängsstarr *Carex hostiana* och gräsull *Eriophorum latiafolium* antecknades frekvent. På några lokaler växer majviva tillsammans med så exklusiva arter som honungsblomster *Herminium monorchis*, brudsporre *Gymnadenia conopsea*, gulyxne *Liparis loeselii* och flugblomster *Ophrys insectifera*. Nästan alla dessa arter har gått tillbaka lika våldsamt som majviva. Idag är det bara en spillra kvar av vad som en gång fanns.

Från 68 av de besökta lokalerna har inventerarna lämnat uppgifter om hävdform, hävdstatus och påverkan. 14 lokaler är ohävdade medan 30 uppges som välhävdade och 24 som svagt hävdade. 5 lokaler hävdas genom årlig slåtter, övriga genom bete och då i första hand med nötkreatur. 10 lokaler betas av får men bara ett par stycken av hästar (och i dessa fall ofta genom sambete med nöt). 29 lokaler har ingen synlig kvävepåverkan medan 18 lokaler visar en svag kvävepåverkan. Inte någon enda majvivelokal uppfattas som tydligt kvävepåverkad. Endast 4 av lokalerna uppges som negativt påverkade av dikning. På 10 av de 68 lokalerna kunde majviva inte återfinnas. Hälften av dessa var ohävdade och 7 bedömdes som igenvuxna.

Inventeringen visar att majviva trivs bäst på välhävdade, ogödslade lokaler som hävdas genom nötbete eller slåtter. Den främsta orsaken till minskningen av antalet förekomster tycks vara att våra kalkfuktängar och rikkärr vuxit igen till följd av utebliven hävd. Under det senaste seklet har även faktorer som dikning, uppodling och övergödning utan tvekan påverkat många lokaler mycket negativt.

Många av lokalerna för majviva är relativt individfattiga. På en tredjedel av lokalerna finns det mindre än 100 blommande individ. Dock kan det kännas hoppfullt att det på 30 av de återstående lokalerna fortfarande finns mer än 1000 exemplar. På några lokaler blommar majviva årligen mycket rikligt, t. ex. i Gyetorpskärret och vid Lyngsjön i Kristianstad, på Benestads backar och i Djurrödskärret i Tomelilla, på fuktängarna söder om Gyllebosjön och i Karlaby mosse i Simrishamn samt i Bålbykärret i Svalöv. Flera av majvivans lokaler röjs och vårdas genom ideella krafter och många av lokalerna har uppmärksammats i den rapport om Skånes rikkärr som Länsstyrelsen i Skåne publicerade 2009 (Bager & Persson 2009). Denna rapport ska ligga till grund för ett regionalt åtgärdsprogram för rikkärr och vara en utgångspunkt för löpande skötselåtgärder. Förhoppningsvis kommer allt detta att bryta den negativa trenden och ge oss möjlighet att även i framtiden få tappa andan inför ett hav av blommande majviva.

ABSTRACT. [Primula farinosa in Skåne, S. Sweden] Primula farinosa was once a fairly common species in the province of Skåne with > 800 sites reported 1923–1975. However, during the regional inventory 1989–2005 only 100 sites were refound and statistical analysis demonstrated a < 75 % decrease in 40 years. In 2006–2007, all recent sites were revisited but the species was only refound at 86, showing that P. farinosa continues to decrease with ca 15 % each decade. Most recent losses are attributable to owergrowth due to discontinued grazing or mowing, but drainage and fertilization have caused major losses in the past.

Citerad litteratur

Anderberg, A. & Anderberg, A-L. *Den virtuella floran.* www.linnaeus.nrm.se

Bager, H. & Persson, A. 2009. *Skånes rikkärr*. Länsstyrelsen i Skåne län.

Lagerberg, T. 1939. *Vilda växter i Norden*. Natur och Kultur.

Tyler, T. m. fl. (red.). 2007. *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning.* Lund.

Weimarck, H. 1963. *Skånes Flora.* Lund

Weimarck, H. & Weimarck, G. 1985. A*tlas över Skånes flora.* Lund.